РЕЦЕНЗИЯ

от д-р Антония Веселинова Велкова-Гайдаржиева,

професор във ВТУ „Св. св. Кирил и Методий“

на материалите, представени за участие в конкурс

за заемане на академичната длъжност „**профсор“**

в Пловдивския университет „Паисий Хилендарски“

по област на висше образование 2. Хуманитарни науки

професионално направление 2.1. Филология

(Българска литература – Българска литература след Първата световна война)

В конкурса за „професор“, обявен от Държавен вестник, бр. 40 от 14. 05. 2021 г. и в интернет-страницата на Пловдивския университет „Паисий Хилендарски“ за нуждите на катедра „История на литературата и сравнително литературознание“ към Филологическия факултет, като кандидат участва доцент дфн Татяна Иванова Ичевска от ПУ „Паисий Хилендарски“.

1. **Общо представяне на получените материали**

В обявения конкурс за един Професор от катедра „История на литературата и сравнително литературознание“ документи са подадени само от един кандидат, доц. Дфн Иванова Ичевска, преподавател в същата катедра. Всички необходими документи и материали съгласно Закона за развитие на академичния състав и в съответствие с минималните национални изисквания за заемане на академичната длъжност „професор“ са в наличност. Нарушения не са извършени.

Книгата „Българската литература. Сюжети, контексти, проучвания“ и деветнадесетте статии проблематизират различни аспекти на българската литература. Списъкът с предоставените научни трудове не се повтаря с публикациите от предходни процедури.

Предмет

Със заповед № РЗЗ-3117 от 12. 07. 2021 г. на ректора на Пловдивския университет „Паисий Хилендарски“ (ПУ) съм определена за член на научното жури на конкурс за заемане на академичната длъжност „**професор**“ в **ПУ** по област на висше образование 2. Хуманитарни науки, професионално направление 2.1. Филология (Българска литература след Първата световна

война), обявен за нуждите на катедра „История на литературата и сравнително литературознание“ към Филологическия факултет.

За участие в обявения конкурс е подал документи **един кандидат**: доц. дфн Татяна Иванова Ичевска от ПУ „Паисий Хилендарски“.

Представеният от доц. дфн Татяна Ичевска комплект материали на хартиен носител **е** в съответствие с Правилника за развитие на академичния състав на ПУ и включва следните документи: професионална биография, съответните дипломи за доктор, доктор на науките и за доцент, молба до ректора, списък на публикациите, справка за приносите, анотация на материалите на български и английски език, подписана страница за изпълнение на минималните национални изисквания към научната и преподавателската дейност на кандидата, удостоверение за учебната дейност.

Кандидатът доц. дфн Татяна Иванова Ичевска е приложила общо 20 научни труда – 1 книга и 19 статии. Приемат се за рецензиране представените 20 научни труда, които са извън дисертацията и се отчитат при крайната оценка. Също така кандидатът е участвал в 8 научноизследователски проекта, а в Регистъра на академичния състав в Република България са видими над десет цитирания и рецензии на трудове на доц. Т. Ичевска. Разпределението на научните трудове по съответните рубрики в страната и в чужбина е както следва: 15 публикации в страната и 5 в чужбина.

2. Кратки биографични данни на кандидата

Доц. дфн Татяна Ичевска последователно преминава през всички научни степени и академични длъжности в университетската йерархия на ПУ. Била е учител по български език и литература, асистент, старши асистент, главен асистент, доцент. През 1999 г. получава научната и образователната степен „доктор по филология“, а през 2018 г. – научната степен доктор на науките. Академичната длъжност професор е напълно съответна на един доказал се през годините авторитетен литературен историк, анализатор и интерпретатор на българското художествено-естетическо наследство, но и на славянските литератури. Важен период от биографията на Татяна Ичевска е преподавателската ѝ дейност по български език, литература и култура в Братиславския университет (2002-2006), който несъмнено „оплодява“ творческите ѝ дирения и литературоведски идеи.

3. Обща характеристика на дейността на кандидата

Академичната биография на доц. Т. Ичевска показва последователност в извървения професионален път на литературовед и университетски преподавател по българска литература. Тя е водила лекционни курсове и семинарни занятия по история на българската литература след Първата

световна война в бакалавърски и магистърски програми. Наред с основните лекционни курсове тя подготвя и други курсове като „Съвременна българска проза от 60-те до края на 80-те години на 20. в.“, „Антропология на славяните“, „Българска народна митология и литература“, също избираеми дисциплини като „Българската литература след „размразяването“, „Библейското слово в творчеството на Йордан Йовков“, „Романите на Димитър Димов – стратегии на прочита“ и редица други. Тези данни са показателни за „поливалентността“ в научния профил на кандидатката, както и за умението гъвкаво да адаптира изследователските натрупвания в лекционни курсове, съобразени с реалните нужди на съответните специалности.

Доц. Ичевска е ръководител на един докторант, успешно защитил дисертационния си труд през октомври 2020 г. Също така тя е ръководила в продължение на две десетилетия над 80 дипломанти, успешно защитили разработките си пред Катедрена комисия. Т. Ичевска активно работи с по-младите поколения филолози, но и със средношколци. Организатор е на национални научни конференции за студенти, докторанти и средношколци, ръководител е на „Студентски практики“. Съавтор е на учебници и учебни помагала за гимназиалния курс и преди всичко насочени към зрелостниците.

Само на пръв поглед „Българската литература. Сюжети, контексти, проучвания“ – най-важният труд, който кандидатката представя – е сборник с текстове, създавани по различни поводи и в различно време. Не единствено проблемно формулираните заглавия на трите части, а преди всичко цялостният прочит дава основание книгата да се възприема като дълбоко промислено изследване на българската литература, тълкувана през определени концептуални ядра в нейни конкретни исторически осъществявания. Бих казала, че в някаква степен изданието представлява своеобразна мини- или „микро“- (не употребявам понятието в тясно терминологичното му значение) история на българската литература, анализираща и типологизираща националните художествени практики в техния развоен процес през непознати оптики и в различен мащаб – според това накъде е насочена „тълкувателската лупа“. „Българската литература. Сюжети, контексти, проучвания“ представлява и своеобразна „херменевтика“ на човешките превъплъщения в литературата в контекста на определени исторически ситуации, социокултурни реалности, обществени конюнктури, субективни екзистенциални избори. Книгата е дълбоко вгледана в това как човекът преживява света, как познава, как дълбае битието, как се вписва (или не) в хоризонтите на съществуването.

Първата част „Изкушения и изкупления“ се фокусира върху вижданията за жената в националната художественост. Още тук искам да акцентирам върху

нещо важно, характеризиращо почерка на Т. Ичевска – съжденията и типологиите, които конструира с оглед на една по-цялостна визия за българската литература, са опрени на изключително богат текстови материал. Става дума за една предварителна акуратна емпирико-инвентаризаторска и литературноисторически-реконструктивистка работа.

В статията „Вода и (или) шампанско“ литературата ни е огледана през „образите на изкушението“. Тръгвайки от библейските архетипни представи, от „скришното“ ни фолклорно наследство, минавайки през жалонни произведения на класиката или недотам популярни и канонични творби (на Т. Влайков и Й. Йовков, на К. Петканов и А. Каралийчев, на К. Христов и Г. Стаматов) и стигайки до романите на Д. Димов, авторката прави непознати до момента смислотворчески наблюдения върху художествените образи на женската съблазън: Жената вода и Жената вино.

Сред приносните литературноисторически опуси е „Славянската жена в огледалото на литературата ни“. Литературната ни наука се вълнува преди всичко от образните въплъщения на балканските представителки на нежния пол. Славянката в различните ѝ национални вариации рядко е била обект на аналитични проблематизации. И тук няма да се въздържа да изразя адмирациите си към изследователската изчерпателност на авторката, която, преди да изгради концептуалните си типологизации – е „щудирала“ десетки не просто забравени, а не-разлиствани от поколенията творби на родните писатели. Така пълноводният резервоар от художествени визии може да бъде структуриран в парадигматични рецептивни модели. Това, което прави най-голямо впечатление от изведените в синтетичен вид обобщения в края на текста е, че българската литература остава хладно дистанцирана спрямо чувствено-еротичното начало; че роднят писател не е майстор на любовните сцени. Знаем, че още от времето на д-р К. Кръстев и Б. Пенев оценъчно-тълкувателските съждения отвеждат към генерализираната – и с право – теза, че родните художници нямат усет за любовните думи; че в българската литература липсва „култивиран“ език, чрез който да се изразява и изповядва чувствено-любовното. Теза, препотвърдена с днешна дата и от Т. Ичевска. И все пак, въпреки коментираните особености на националното ни художествено визионерство – в него, макар и спорадично, се появяват славянките – синеоки хубавици, страстни любовници или предани и нежни любими.

След като проследява респектиращо богат корпус от официално-кнонични и извънкултови текстове, изследователката извежда своеобразна „таксономия“ на мотивите, чрез които старобългарската и възрожденската ни литература осмислят „блудната жена“ в „Блудната жена в българската литература“. Така или иначе семантичните обеми на този образ са много пластови. Т. Ичевска се съсредоточава около проблема за това как

литературата ни от различни времена разбира и интерпретира блудната жена. Отново ми се ще да подчертая, че Т. Ичевска е изследовател, който познава в тънкости не само отделни творби на българската литература, но преди всичко умее да дешифрира диалогичните отношения между тях, скритите сюжети, които те конструират, благодарение на предварително фокусираните гледни точки. Но е вярно и обратното – благодарение на детайлното познаване на българската литература в нейната цялост, литераторката избира и проблемните полета, през които да я чете. Това прелистено и коментирано богатство от художествени решения дава възможност развойните процеси в националната ни литература да се разкажат по интригуващ и увлекателен начин, но също така да се озвучат приглушаваните през десетилетията творчески гласове, да се умножат сложните смислови образи на произведения както от първия, така и от „втория и третия“ ред на българската литература. Така да се каже, рецептивните решетки, проблемните ядра, през които авторката избира да чете родната художественост, задават не само алтернативни интерпретаторски оптики спрямо големия процесуален литературноисторически разказ, но и променят начина на разказване. Защото Т. Ичевска не остава на равнището на „микроскопското“ затворено вглеждане в отделни авторски почерци и художествени светове, а винаги има предвид широкомащабната панорамна картина на българската литература. Отделните задълбочени аналитични разрези на текстове и книги са направени с оглед конструиране на цялостната визия за националната литература като вътрешно свързан свят. Прочитът, който Т. Ичевска прави на българската литература през образа на блудната жена дава основания за редица изводи и обобщения от социокултурен, ментално-светогледен, манталитетно-поведенчески, народопсихологически, историко-идеологически, цивилизационен порядък.

Още един аспект към женските „пропадания“ в българската литература е текстът „Грешка и грях в творчеството на Йордан Йовков“. Тръгвайки от „първоначалата“ в художественото пресъздаване на Йовковата жена, престъпила нормата, изследователката ще натрупа редица назовавания на жената, отказваща да следва традиционния кодекс на поведение. Тук най-интересен е ракурсът към „сгрешения мъж“, който поставя под въпрос смисъла на женското битие. „Сгрешеният съпруг“ блокира възможността да се изпитат „метафизичните преживявания“ в любовта, онези, които придават най-голямата дълбина на съществуването.

Не познавам литературоведски текст, който проблематизира родното художествено визионерство през образния филтър на „алтернативната“ царица - не по произход, а по личностни качества и историко-обществено призвание. Именно чрез тази концептуална оптика „Голготите на

българските царици“ разглежда конструираните български картини на света от различни периоди на литературата ни. За да се види, че да живееш *като царица* в българската литература - означава да браниш истината за себе си и за мястото си в битието; означава да отстояваш пълноценността и смисъла на съществуването, да надмогваш болката, тъгата и самотата в света. Да бъдеш царица в българската литература означава и способност да превърнеш изключителното, отвъд-нормативното, екстраординерното в поведенчески език, в осъзнат избор да преминеш през света с достойнството на различен, на *друг*.

Втората част на книгата е онасловена „Светове, желания и страдания“. Още първият текст „Да полетиш с перо от ангел“ прави силно впечатление. Литературоведката анализира в дълбочина сборниците с разкази на Ангел Каралийчев, за да се види, че в целокупността си творчеството на писателя болезнено осмисля катастрофичността на света, за да ѝ противопостави света на фундаментално човешкото, на така наречените трансценденталии: истината, красотата, доброто“ (Ю. Тишнер).

Един от мета-конструираните сюжети, през които би могла да се огледа българската литература – е отношението ѝ към техниката като явление на модерността и по-скоро на модернизацията. Напълно промислен е изборът на авторката да разглежда в компаративистичен спектър творби от междувоенните десетилетия, защото чрез диалога между „човека и машините“ могат да се дискутират редица социоисторически, културнофилософски, нравствено-религиозни и прочие хуманитарни проблеми.

„Столицата и провинцията“ в романите на Димитър Димов“ е още един щрих към „топологичната поетика“ на българската литература. Т. Ичевска прави прецизни смислотворчески наблюдения върху пространствената организация в романите на Димов, върху ценностните конфликти и културни типологии, които тази организация предопределя. За да изкристализира обобщението, че над всички пространствено-образни въплъщения витае авторовата философска печал, една универсалистка скръб – Д.-Димовият модерен скепсис, роден от съзнанието, че всичко тук, в земното ни битие, е осъдено на преходност, е обречено на гибел.

Съвсем различен, но актуален през последните няколко десетилетия, е избраният ракурс към художественото светостроителство в текста „Хетеротопията трудов лагер“. Наблюденията са насочени върху романите на словака Антон Балаж „Лагерът на леките жени“ и на българина Атанас Липчев „Тихият бял Дунав“. Чрез социалноисторическия, политико-идеологически тоталитарен феномен „трудов лагер“ авторите правят дълбинен разрез на света, разделен на „два лагера“.

Третата част на книгата „Гледни точки. (Не)съответствия“ излиза отвъд чисто литературните сюжети, интерпретации, типологии и проблематизира връзката между различните изкуства, между националноопределените културни политики, между изданията и преизданията на избрани класици, резултат от конкретни обществено-политически конюнктури. Повечето от текстовете тук действително можем да определим като проучвания, задълбаващи в посока на отношенията между литературата и властта, изкуството и политиката. Прави впечатление свършената огромна емпирическа работа, но и аналитична дълбочина, с която Ичевска коментира буквално всеки „отпаднал“ или „прибавен“ разказ в поредното издание на Йовковото творчество. Имам предвид, че проучванията ѝ съвсем не се ограничават с констатирането на чисто механичните промени в изданията, а са насочени върху господстващите критикооценъчни парадигми, социокултурни инструменти за манипулация на читателската аудитория, но и върху това доколко съответните поколения познават и разбират нравствено-религиозния етос на Йовковия метафизичнореалистичен свят.

Всички етюди за Йовков в книгата имат приносен характер. Два от тях се занимават с винаги предизвикващата засилен интерес връзка между словесното и изобразителното изкуство, отговаряйки на много съществени въпроси, свързани с „художника Йовков“. Инвентивен характер има решението да се вклини - с оглед на плътното очертаване на духовно-психологическия контекст на епохата – щрихът „Войните в картините на българските художници“. Тук авторката изпъква като вещ анализатор на творбите на родните художници, пресъздали Балканската и Първата световна война. Мисля, че за първи път в йовковознанието се правят така детайлни наблюдения върху присъствието в разказите на писателя на имена на художници и заглавия на картини, както и върху честотната употреба на думи, пряко свързани с изобразителното изкуство.

Почти всички глави в тази част от книгата са показателни за очевидно култивираното умение на Т. Ичевска проницателно да тълкува различните изкуства в техния „интертексуален“ диалог, но и възможността им да говорят на един език, въобще да съграждат заедно единния свят на Духа. Особено интересни са наблюденията в ескизите „Филмът в романите и романите на Димитър Димов“ и „Между затвора и градината. Наблюдения върху филма „Крадецът на праскови“. Авторката се интересуваа най-вече от това какви „нови прочити“, какви провокативни интерпретации поднасят режисьорите.

Не съм славист, но смятам, че финалният щрих в книгата „Българската литература в Словакия и словашката литература в България след 1989 година“ е сред най-задълбочените до момента проучвания по въпроса за преводите на двете литератури след падането на социалистическия режим.

„Българската литература. Сюжети, контексти, проучвания“ може да бъде четена като съвременен - в теоретико-методологическо и концептуално-интерпретаторско отношение - вариант на една различна, модерна история на българската литература. Без да претендира за всеобхватност и изчерпателност, през призмата на предварително избрани проблемни зони, тази „миниистория“ на отделни периоди от литературата неизменно отвежда към универсалните хоризонти на човешкото.

Тълкувателски преакцентирайки, предлагайки нови проблемни полета, тематично-образни и екзистенциално-философски фокуси към българската литература, авторката разказва непознати истории, превежда ни през неподозирани приключения, осветлява загадъчни пространства, за да ни завихри във водовъртежа на погубващи страсти, за да ни съпричасти с изпепеляващи драми, за да ни припомни обществено-политически битки и ни сблъска с идеологически брони, за да ни потопи в мъката и болката на битието, но и да ни изведе към метафизично прозрените художествено-философски истини за българина и мястото му в света. И всичко това – с един труднопостижим в съвременното литературознание чист и ясен категориално-понятиен, естетико-оценъчен, литературноисторически, художествено-тълкувателски език.

4. Оценка на личния принос на кандидата

Приносните аспекти в трудовете на кандидата вече бяха подробно посочени. Без да престава да се занимава с „генералите“ – Ив. Вазов и Й. Йовков, Д. Димов и Ем. Станев, даже напротив, книгата на Т. Ичевска отговаря на дълбоките потребности на съвременната литературоведска култура от алтернативно писане на литературна история. Нещо, което в последните две десетилетия наблюдаваме в трудове на Милена Кирова, Валери Стефанов, Пламен Дойнов и др. Може да се каже, че трудовете на Т. Ичевска доказват с нови средства съществени нови страни на вече съществуващи научни области, проблеми, теории, хипотези; конструират нови типологии, създават нови интерпретации.

5. Критични забележки и препоръки

Нямам забележки спрямо представените трудове и материали от кандидата. Личните ми очаквания бяха за процедурата да бъде представена и книга, събираща рецензентските текстове на Т. Ичевска.

6. Лични впечатления

Татяна Ичевска е доказало се „име“ в професионалната гилдия. Със задълбочените си литературноисторически модели, компаративистични прочити, аналитични наблюдения, интерпретаторски инвенции, с работата си с младите представители на филологическата мисъл на национално равнище, с популяризирането на българската литература и

култура в чужбина тя се налага като доказал се литературовед и преподавател.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Документите и материалите, представени от доц. дфн Татяна Иванова Ичевска отговарят на изискванията на Закона за развитие на академичния състав в Република България, Правилника за прилагане на ЗРАСРБ и съответния правилник на ПУ „Паисий Хилендарски“.

Кандидатът в конкурса е представил значителен брой научни трудове, публикувани след материалите, използвани при защита на ОНС „доктор“ и „доктор на науките“.

След запознаване с представените в конкурса материали и научни трудове и анализ на тяхната значимост и приносен характер – давам своята положителна оценка и предлагам на Научното жури и на Факултетния съвет Татяна Иванова Ичевска да заеме академичната длъжност „професор“ в ПУ „П. Хилендарски“ по професионално направление 2.1. Филология (Българска литература след Първата световна война).

14. 09. 2021 г.

Рецензент: проф. д-р Антония Веселинова Велкова-Гайдаржиева